

Religion efter androcentrismens fald

Nyere forskning i køn og religion drejer sig blandt andet om Paulus' syn på kvindelig homoseksualitet og om faste og anoreksi

Kvinneforskning 2/99, red. Gro Hanne Aas, Kilden, informations- og dokumentasjonssenter for kvinde- og kjønnsforskning i Norge.

Af Bonnie Rasmussen

Det er en fornøjelse at læse (i) *Kvinneforskning*s temanummer om religion og køn. Som i alle mulige andre tidsskrifter er nogle artikler bedre end andre, og som alle mulige andre læsere finder denne læser nogle artikler mere interessante end andre. Men *at* der findes et kønsforskningstidsskrift med fokus på religion, er en udelt fornøjelse.

Som redaktør Gro Hanne Aas skriver i sit forord, har temaet religion og køn ikke taget megen plads op i kønsforskningen. For *Kvinneforskning*s vedkommende er samtlige tidligere artikler om temaet at finde i et temanummer fra 1988.

Dette nummers artikler er forfattet af indlejerne ved et seminar, *Gender and Religion in Europe*, der fandt sted i Oslo i september 1998. Blandt initiativtagerne til seminaret var professor Kari Elisabeth Børresen, der med sin doktorgrad fra 1968 er blandt de første teologiske kvindeforskere.

Kari Elisabeth Børresen indleder tidsskriftet med at præsentere temaet "Kjøn og religion i Europa". Hun fortæller om forskellige forskningsinitiativer, tværfaglige netværk og anden grøde i feltet. Centralt (også for forskningen) står, at religion er en fundamental, meningsskabende faktor i alle kulturer.

Om kristendommen skriver Kari Elisabeth Børresen, at den som alle andre såkaldt højere religioner synes at være opstået i og blive opretholdt

af et androcentrisk samfund. Med sin anfægtelse af androcentrismen vil feminismen blive kristendommens største udfordring i dennes historie; androcentrismens fald vil omkalfatre kristendommen langt mere end både geocentrismens og antropocentrismens fald, spår Kari Elisabeth Børresen.

Kvindens kærlighed

I *Religion og køn* er der artikler om kønnets betydning for konstruktionen af helligdomsrummet hos Paulus, om køn og frelse i den gnostiske tekst *Arkontens natur*, om den tibetanske, kvindelige lama Jetsun Lochan Rinpoche, om kristningens betydning for kvinderne i den norrøne kultur og om den tidlige feministiske religionsforsker Jane Ellen Harrison. Endelig er der en artikel om den tidlige kristenheds reaktioner på kvindelig homoseksualitet samt en artikel om religiøs faste og anoreksi, som jeg vil komme nærmere ind på.

I artiklen "Tidlig-kristne reaktioner på seksuelle forhold mellem kvinder" ser Bernadette J. Brooten på den modstand mod seksuel kærlighed mellem kvinder, der kommer til udtryk i den tidlige kristenhed. Hun interesserer sig i modsætning til så mange andre ikke for årsagen til (mandlig) homoseksualitet, men for årsagen til folks negative indstilling til seksuel kærlighed mellem kvinder, og det har hun skrevet om i bogen *Love Between Women* (1996). Hendes artikel læner sig op ad denne bog.

Omdrejningspunktet for artiklen er den perikope i Paulus' brev til romerne, der (måske) er det eneste

sted i Bibelen, hvor homoseksualitet mellem kvinder nævnes, nemlig Romerbrevet 1,24-32.

Med vor tids konservative kristne mener Bernadette J. Brooten, at Paulus fordømmer homoseksualitet mellem kvinder og mellem mænd, men i modsætning til vor tids konservative kristne mener hun ikke, at vi kan lade nutidens kirkepolitik basere sig alene på Paulus' dommelser.

Ære og skam

Paulus betegner kvindelig homoseksualitet som *en vanærende lidenskab*. De centrale vers i ovennævnte perikope lyder i den danske oversættelse:

Deres kvinder udskiftede den naturlige omgang med den naturstridige, og ligeså opgav mændene den naturlige omgang med kvinden og optændtes af deres begær efter hinanden; mænd levede skamløst med mænd" (Romerbrevet 1, 26b-27c).

Paulus' modstand mod kvindelig homoseksualitet er på linie med antikkens modstand; antikkens forfattere diskuterede, hvorvidt mænds homoseksualitet kunne accepteres eller ej, men kvinders homoseksualitet blev stort set fordømt.

Med *den naturlige omgang* tænker Paulus enten på natur i forhold til skabelsesordenen (i naturen er der ikke par af samme køn¹) eller på den bestemte natur, en kvinde har, og den bestemte natur, en mand har. Begge natursyn implicerer et køns-hierarki. Og når han betegner det som vanærende at udskifte den naturlige omgang med den natur-

stridige, knytter han an ved antik-kens forestillinger om ære og skam.

For eksempel skelner drømmety-deren Artemidoros (2. årh. e. Kr.) mellem naturlige, lovlige og almindelige seksuelle forhold; forhold mellem to uligeværdige (mand og kvinde, fri mand og slave, ældre mand og yngre mand etc.) betegnes som "naturlige, lovlige og almindelige", en række forhold mellem mænd betegnes som "ulovlige", og seksuelle forhold mellem kvinder betegnes som "unaturlige". Seksuelle forhold, der ikke følger det sociale hierarki, er unaturlige.

På linie med antikkens forfattere forholder Paulus sig ikke til den manglende reproduktivitet i forbindelse med kvindelig homoseksualitet. Det er bemærkelsesværdigt for Paulus' vedkommende, synes jeg, når man tager den jødiske forjættelse om *at skulle blive et stort folk* i betragtning. Men måske mindre bemærkelsesværdigt, når man tager den kristne nærforventning i betragtning; med kun kort tid til Kristi genkomst er reproduktion uinteressant.

For Paulus drejer det sig om skam, urenhed, unatur og skandaløs livsførelse.

Teologisk modstand

Paulus begrunder sin modstand mod (kvindelig) homoseksualitet teologisk: Homoseksualitet overskrider grænsen mellem kønnene, en grænse, der er givet med skabelsen. Denne grænseoverskridelse er udtryk for den absolutte grænseoverskridelse, nemlig af grænsen mellem mennesker og Gud. I dette perspektiv er homoseksualitet en synd og et samfundsanliggende, ikke et privat anliggende, sådan som vi i dag opfatter homoseksualitet.

Afsnittet i Romerbrevet minder om traditionelle jødiske beskrivelser af afgudsdyrkelse, som vi kender fra blandt andre Ordsprogenes Bog.

Paulus' læsere i Rom vil kunne genkende polemikken, men de vil opfatte den som rettet mod andre, og da vil hans pointe, at *alle* er syndere, og at *alle* har brug for Guds nåde, stå så meget desto stærkere.

Bernadette J. Brooten mener, at Paulus med sit brev til romerne udvider den jødiske lovs fordømmelser af mandlig homoseksualitet til også at omfatte kvinder.

Hellighed versus urenhed er rammen for såvel jødisk lov som for Romerbrevets første kapitel, men denne ramme er utilstrækkelig for etisk tænkning i vor tid, mener Bernadette J. Brooten. Fordømmelserne af nogle seksuelle handlinger i det gamle testamente handler om besmittelse, men vor tids centrale begreber er tvang og frivillighed. Paulus vil, at det kristne fællesskab skal være helligt, og derfor skal kristne holde sig bort fra de urenheder, der er typisk for hedningerne.

Paulus knytter ikke alene an ved jødisk lov, men også ved naturlig lov; han påpeger, at afgudsdyrkerne ved, hvad Guds lov siger, at hedningene af naturen gør det, loven siger, at alle kan kende Gud gennem hans skaberværk. Og i antikkens forestilling om den naturlige lov har ægteskabet forrang. Ved at trække på antikkens tanker generelt, kan Paulus nå hedningene.

Tidlige kristne

De tidlige kristne skrifter bekræfter det rimelige i at placere Paulus i den kulturelle og intellektuelle kontekst, som han her er placeret i, skriver Bernadette J. Brooten. Ligesom Romerbrevets forfatter anser de tidlige kristne forfattere homoseksuelle relationer mellem kvinder for at være på samme niveau som homoseksuelle relationer mellem mænd og for at være en synd.

Flere apokalyptiske tekster udpensler den lære, der findes i Romerbrevets første kapitel: Homoseksuel-

le relationer er en overtrædelse af Guds lov og fortjener ekstreme straffe. Den ældste bevarede apokalypse, *Peterapokalypsen*, beskriver straffen over homoseksuelle kvinder: De kastes ud fra klipper og tvinges til at klatre op for at blive kastet ud igen. Bernadette J. Brooten tolker dette som en apokalyptisk *turning upside down*, der modsvarer, at den virkelige verdens homoseksuelle praksis anses som *turning upside down*. I Peterapokalypsen er det i øvrigt alene de passive homoseksuelle mænd, der straffes, mens det er såvel de aktive som de passive homoseksuelle kvinder, der straffes.

Kirkefaderen Clemens kommenterer ægteskab mellem kvinder direkte. Han finder det unaturligt af flere grunde: Det trødser Gud, der skabte manden og kvinden, det forhindrer mandens sæd i at finde grobund og to livmødre i at blive sædens grobund, mennesker skal ikke være vellystige som haren, og endelig kaldte Paulus kvindelig homoerotisme for unaturlig.

Kilderne viser altså, at den romerske verden kendte til kvindelig homoseksualitet. Overskridelsen af kønsrollemønsteret står som den klareste enkeltgrund til at fordømme det. Antikkens begreber er via blandt andre Paulus blevet autoritative for vestlig kultur og kilde til vores etik.

Paulus' fordømmelser

Der er to centrale elementer i Bernadette J. Brootens artikel, som jeg vil knytte en kommentar til. Det ene er det, hun *ikke* gør. Megen fokus på homoseksualitet er på mandlig homoseksualitet, og megen fokus er på årsagen til homoseksualitet, og at hun ikke fokuserer på nogen af delene, finder jeg befriende.

Det andet er det, hun *gør*. Når hun vælger Paulus' udsagn som udgangspunkt, placerer hun sig i en eksegetisk diskussion om, hvorvidt Paulus

overhovedet forholder sig til kvindelig homoseksualitet. Ifølge det vægtigste, nyere danske bidrag til diskussionen, Troels Engberg-Pedersens artikel i *Forkynd evangeliet for al skabningen* (1996), forholder Paulus sig ikke til kvindelig homoseksualitet.

Tilbage står, at Paulus med sikkerhed forholder sig til mandlig homoseksualitet. Hvilket flytter fokus til mandlig homoseksualitet. Man kan da vælge at betragte Paulus som irrelevant for en vurdering af kvindelig homoseksualitet eller at betragte hans udsagn om mandlig homoseksualitet som dækkende også for kvindelig homoseksualitet.

Og vælger man at se på Paulus' fordømmelser af mandlig homoseksualitet, må man huske, at Paulus har to indbyrdes uforenelige syn på seksualitet, nemlig 1) homoseksuel praksis og sex uden for ægteskabet er synd, sex i ægteskabet er ikke synd, men heller ikke ideelt, og 2) enhver form for sex er synd, da det leder én væk fra Gud.

Faste og anoreksi

Monica Wegling sammenligner i sin artikel "Hellig anoreksi. Førmoderne nevrose eller elitistisk trosbekjendelse?" fortidens fastende hellige kvinder med vor tids anorektikere og viser, at hvad indholdet angår, er fasten og anoreksien forskellige, men hvad formen angår, er de ens.

Middelalderen betragtes af en del som kristendommens storhedstid, Guds eksistens og kirkens autoritet var ubetvivlelig. Kontakten mellem Gud og mennesker blev varetaget af en række lærde mænd, ingen kvinder. Forskellene på kønnenes rettigheder, muligheder og forventninger var store. Men i løbet af middelalderen dukkede en række kvinder med særlige kompetencer i åndelige og politiske anliggender op. Disse kvinder minder om vor tids kvinder,

Catarina af Siena.

mener Monica Wegling: Stærke, selvstændige og anorektiske. En af disse kvinder er Catarina af Siena (1347-1380), der huskes for sin exceptionelle fromhed og sit politiske engagement.

Madens symbolbetydning

I middelalderen blev *faste* noget særligt kvindeligt. Kvinder var mere urene end mænd og havde følgelig brug for at rense sig mere. En af kvindens ureneste urenheder, menstruationen, udeblev ved streng

faste, og således ufrugtbar kunne man siges at have neutraliseret den rene gudskærligheds modpol, begæret og seksualiteten.

Faste var også den mest almindelige måde at forberede sig til nadvermåltidet på, og nadveren havde en særlig betydning for kvinder. Dels var maden et traditionelt kvindeligt ansvarsområde, dels var nadveren en af de få kultisk aktive handlinger, kvinder kunne deltage i.

Middelalderens mad havde en stærk symbolbetydning; den var

livsbetingelse og knyttet til syndighed og urenhed. Arbejdet med at skaffe føden var en del af Adams straf. Kødigheden var en del af straffen.

I vor tid er madens symbolbetydning ikke blevet mindre. Men når mad i dag betegnes som "syndig", er det ikke en synd mod Gud, men mod ens egen viljestyrke og karakter eller mod skønhedsidealet.

Når man i middelalderen undlod at spise, undlod man samtidig at dyrke kroppens jordiske status. Den moderne anorektiker har ingen intentioner om at blive ånd, hun bliver ved legemet. Hun arbejder for en krop, der udstråler selvkontrol, viljestyrke, skønhed, lykke. Den ene faster for at frigøre sig fra det jordiske, den anden for at forbinde sig til det.

Den nervøse anorektiker afstår ikke fra maden som sådan, men fra det, hun tror, maden vil gøre ved hende, nemlig gøre hende fed og ufuldkommen. Den hellige anorektiker fornægtede maden og dermed sin krop; det er Gud og Gud alene, der holder kroppen i live.

Den hellige anorektiker spiste lidt eller ingenting, men hun spiste *hostien*, nadverbrødet. Hun havde ingen principiel modstand mod at spise, men ville kun have det bedste. Den nervøse anorektiker har ikke nogen erstatning for maden, helst vil hun være den foruden.

Den hellige anorektiker var ikke så ensom som den nervøse, fasten var et fælles ritual. Nok har vor tids slankekur lige som fasten sine bestemte tider, for eksempel før bikini-sæsonen, men at gennemføre dem er et individuelt og ensomt projekt.

Ser man mad og faste som

meningsbærende størrelser, er der således ingen eller få paralleller mellem hellig og nervøs anoreksi. Men ser man på effekten af fasten, er den identisk for hellig og nervøs anoreksi.

Det tvetydige budskab

Hverken syndsbegrebet eller dydsbegrebet har vi fælles med middelalderens mennesker. Men mådehold er en dyd i dag som dengang, og det, vi gør for at leve op til denne dyd, ligner det, man gjorde dengang. For den troende blev forsagelsen en måde at følge Kristus på. I dag er forsagelse et tegn på selvstændighed, styrke og velykkethed. Både den hellige og den nervøse anorektiker driver mådeholdet ud af proportioner.

Catarina af Sienas eneste hensigt med den overdrevne faste var at leve i fuldstændig fromhed og gennem dette at opnå åndelig forening med Gud, men oven i dette fik hun sin vilje, man lagde mærke til hende og lyttede til hende. Lige som den nervøse anorektiker manipulerer med sit nærmiljø.

Catarina af Siena fik lov til at helige sig Gud, hun fik lov til at blive optaget i enkeordenen *Mantellata*, og hun fik lov til at tage del i nadveren. Som kommunikationsmiddel er fasten ens for den hellige og den nervøse anorektiker. På grund af en tilsyneladende selvkontrol lader omgivelserne sig styre, kontrollere og manipulere.

Et andet karakteristisk træk ved anoreksi som kommunikationsmiddel er, at budskabet bliver tvetydigt. Catarina fornægtede Guds skaberværk for at leve efter Guds ord - det skaberværk, Gud har set som godt.

Den nervøse anorektiker ønsker kontrol med sin perfekte krop, men hun mister kontrollen og bliver et psykiatrisk tilfælde. Hun får opmærksomhed som patient, ikke som heltinde.

Ved at tugte sin krop gav Catarina sjælen noget at hæve sig over. Og eftersom det ukvindelige syntes bedst kvalificeret til et liv med Gud, blev den ikke-menstruerende krop et nyttigt redskab. Også den nervøse anorektikers forhold til sin krop er præget af, at hun ikke vil lade de fysiske begrænsninger begrænse sig.

For hvert gram, Catarina af Siena tabte, blev hun løsnet fra de lænker, der bandt hende. For hvert gram, hun taber, bliver kvinden i dag bundet til sin hospitalsplads. Det er meget forskellige reaktioner, den hellige og den nervøse anorektiker bliver mødt med. Da man først var overbevist om, at hun var i Herrens vold, blev Catarina af Siena mødt med respekt. Vor tids anorektikere bliver tvangsfodret. Hvor det tidligere var Gud, der havde monopol på at definere vort velbefindende, er det i dag videnskaben (psykiatrien).

De hellige kvinder blev døde helte, vor tids anorektikere er levende patienter.

Det er et godt tidsskrift.

Bonnie Rasmussen er cand.theol.

Note:

1) Biologen og videnskabsteoretikeren Bruce Bagemihl sætter i *Biological Exuberance: Animal Homosexuality and Natural Diversity* (1999) spørgsmålstegn ved dette. Han har nærlæst andre forskeres rapporter og arbejdspapirer og beretter derudfra om homoseksuel adfærd hos 450 vildtlevende dyrearter.